

Парламентський дискурс в публічних комунікаціях

Юрій Ганжуров,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри видавничої справи та редагування
Національного технічного університету
„Київський політехнічний інститут”

Сучасна модель теорії і практики парламентаризму передбачає активізацію усіх складових громадянського суспільства в контексті теорії публічних комунікацій, зміцнення яких є неодмінною ознакою демократизації суспільства.

Визначаючи поняття „публічні комунікації”, спеціалісти акцентують увагу на їх функціональній спрямованості. Ця спрямованість передбачає „передачу інформації, що зачіпає суспільний інтерес із одночасним наданням їй публічного статусу” [1]. Під публічним статусом мається на увазі статус, пов’язаний із відкритістю та орієнтацією на суспільні інтереси.

Характерно, що П. Манчіні пов’язує походження публічних комунікацій із формуванням парламентської демократії [2]. Отже, публічні комунікації виникають і функціонують там, де відбуваються процеси розвитку інформаційних засад парламентаризму. Натомість в тоталітарних системах такі комунікації визначально поступаються монопропаганді правлячого режиму, котра є єдиною формою інформування суспільства. Актуалізація публічної комунікації, як зазначає Г. Почепцов, пов’язана із „переходом армійського варіанту ієрархічної комунікації, де роль одержувача інформації була різко заниженою, до нового, демократичного, коли споживач інформації переходить з пасивних на активні позиції” [3].

В нинішніх умовах складної, часом суперечливої трансформації політичної системи, пов’язаних з реалізацією конституційної реформи, проблеми структуризації публічних комунікацій мають розв’язуватися в контексті парламентського дискурсу як провідної комунікаційної моделі парламентсько-президентської республіки. В теорії політичної комунікації дискурс кореспондується з такими поняттями, як „політична

(суспільно-політична) мова”, „мова суспільної думки”, „мова публічної сфери” тощо. Як зазначає Л. Нагорна, „політична мова – це насамперед інструмент, що використовується у боротьбі за владу” [4]. Власне, вербалізація політичної боротьби є складовою еволюції парламентської моделі демократії.

Відомо, що сегмент парламентського дискурсу на початку 1990-х років в Україні почав еволюціонувати від пострадянської автократичності, багато у чому пов’язаної з тогочасним переобтяженням Верховної Ради України I скликання номінаційними функціями перехідного періоду, до делегування частини законодавчих повноважень урядові („період декретотворчості”). Тобто, зміни у міжінституціональних зв’язках, що тривали впродовж переважного терміну повноважень Верховної Ради України II скликання, набули конституційного визначення 1996 року у форматі парламентського дискурсу. Він зберігався доти, доки в публічній сфері країни переважали інституціональні суб’єкти, передусім пов’язані з інституціями державної влади. На думку П. Гаври, субстанціональний суб’єкт – громадськість – була розвинута недостатньо, що призводило до деформації комунікативної природи дискурсу [5].

Це пояснюється не лише автократичними атавізмами досвіду українського державотворення, а й усталеними стереотипами масової свідомості. Проте завдяки парламентові у найвідповідальніший момент коливання політичної системи на терезах соціально-політичної перспективи було закладено підвалини для якісного кроку до пробудження соціуму – помаранчеве забарвлення електоральних сподівань політичного дискурсу сприймається як логічний етап соціалізації публічних комунікацій. В такому контексті українські реалії кореспондуються із ситуацією, що її моделює Ю. Хабермас: „Чому, скажімо, депутати обов’язково повинні ставити свої рішення в залежність від правильних, як ми хотіли б вважати, суджень, до формування яких причетний дискурс... Та тому, що інститути, як правило, не хочуть бути піддані критиці з боку своїх виборців; депутати можуть бути при найпершій нагоді санкціоновані своїми виборцями. Водночас самі депутати не мають засобів санкціонування їх (виборців) думок і дій. Але чому виборці обов’язково мають ставити своє волевиявлення в залежність від думки громадськості, яка до певної міри сформована дискурсом? Та тому, що виборці, як правило, обирають лише серед своїх цілей, які висунуті у занадто загальній формі і серед народних партій, контури яких доволі розпливчасті. Це означатиме, що виборці сприйматимуть свої власні інтереси лише в світлі заздалегідь узагальнених чи вже висловлених інтересів” [6].

Проте чи є зазначені категорії визначальними для парламентського дискурсу в системі комунікативних відносин між депутатами і виборцями, якщо декларації не матимуть інформаційної конкретизації на рівні

понятійного апарату, його інтерпретації в залежності від ціннісних орієнтацій дискурсивного суб'єкта? Адже до основних ознак парламентського дискурсу належать ідеологічно релевантні лексеми, пов'язані з ідеологічною концептуалізацією у свідомості носіїв мовлення.

Мета ідеології – закріпити у свідомості різних людей певний світогляд, класово-політичне сприйняття дійсності. Різне сприйняття учасниками дискурсу тотожної інформації обумовлюється їх соціальним статусом і світосприйняттям (А. Стриженко) [7]. Мовна маніпуляція політичною свідомістю в парламентському дискурсі здійснюється шляхом перекручень змісту за рахунок ідеологічності, оцінювання, прагматики та варіативності денотативних значень одних і тих же мовних знаків під впливом соціальних, культурних та інших факторів. Агональність, себто інтенція боротьби, властива усім суб'єктам парламентського дискурсу, проте ступінь її багато у чому залежить від предмета, актуальності і тривалості повідомлення. У цьому контексті заслугове на увагу класифікація парламентського дискурсу, запропонована М. Желтухіною [8]. За результатами порівняльного аналізу депутатських виступів дослідниця визначає певні типи повідомлень. **Інформаційний** тип визначається описовим розвитком теми, браком конфронтаційних елементів, мінімальним впливом суб'єкта комунікації на адресата. Характерною рисою **аргументативно-аналітичного** типу вважається особливість парламентського дискурсу, пов'язана з професійною здатністю до переконання за допомогою логіко-понятійного апарату – неодмінна умова представлених законопроектів відповідно до процедури, що визначена Регламентом Верховної Ради України. **Імперативний** тип парламентського дискурсу властивий ситуаціям, коли пріоритетними стають методи емоційно-експресивного тиску, категоричність суджень, гіперболізація, некоректна метафоричність тощо.

Зазначені типи парламентського дискурсу перебувають у прямій залежності від його предмета, завдань, які висувуються перед різними політичними силами в сенсі збільшення кількості прихильників, що зазвичай розв'язуються за допомогою застосування або владних, або комунікативних повноважень (Ю. Фінклер) [9].

При цьому процес соціалізації дискурсу передбачає ситуацію, що дозволяє депутатам встановлювати і підтримувати соціальні стосунки, сигналізувати про свою приналежність до конкретної суспільної групи, утверджувати особистісно-політичну ідентичність, яка має відповідати визначальним ідентифікуючим ознакам парламентської партії (депутатській групі, фракції). Водночас діалогічність парламентського дискурсу корегується рядом факторів, які не кореспондують з публічністю дискурсу, проте суттєво впливають на його зміст: засідання погоджувальної ради, корегування порядку денного пленарних засідань, консультації керівників депутатських груп і фракцій є складовими

дискурсу, який набуває внутрішньої суперечливості, коли депутат мусить рахуватися з вимогами партійної дисципліни чи консолідованим рішенням профільного комітету.

Діалогічність дискурсу загострюється не лише через соціалізацію предмета обговорення – наприклад, через законопроекти соціальної сфери; вона в принципі моделюється механізмом проходження законопроектів – питома вага комутаційних ознак дискурсу помітно зростатиме під час процедури постатейного голосування законопроектів. У цьому плані дискурсивна сутність парламентської практики кореспондується із завданнями теоретичного забезпечення політичної модернізації, коли практична програма модернізації передбачає прийняття необхідних законодавчих актів (правова модернізація) і ціннісно-культурного супроводу процесу оновлення суспільства, котре має відповідати ідеології суспільних реформ (М. Михальченко) [10].

Саме тому структура організації парламентського дискурсу визначається переважно її ієрархічною (вертикальною) організацією, яка відповідає принципам формування, організації і реалізації адміністративної комунікації. Досвід парламентської демократії містить чимало прикладів спротиву такому порядку роботи парламенту, оскільки обговорення питань, що складають його порядок денний, традиційно є предметом корегування з боку депутатських груп і фракцій, що актуалізують і політизують сам процес законотворення.

Якщо, скажімо, ініціювання питання про законодавче забезпечення статусу російської мови як другої державної, з одного боку, перманентно наражається на пропозиції прирівняти вояків УПА до учасників бойових дій у Другій світовій війні, з іншого, то це свідчить не лише про кон'юктурну режисуру змісту парламентського дискурсу, а й про наявність механізмів стратифікації дискурсу за усталеними ознаками пріоритетів парламентських партій.

Парламентський дискурс як за змістом, так і за формою багато в чому визначається класифікатором депутатської мотивації, що, за спостереженнями дослідника роботи німецьких парламентарів Д. Герцога, розподіляється так: на першому місці – потреба у владі, на другому – захист інтересів громадян, далі – підвищення професійних знань [11]. Переважання першої мотиваційної категорії у парламентському дискурсі доволі промовисте через комунікативне забезпечення парламентського контролю.

Проте зазначена схема хибує на дотримання закону визначення понять, бо, по-перше, суміщення функціональних мотивів у причинно-наслідковому зв'язку лише доволі умовно можна розкласти на різні риси прагнення до влади, матеріалізоване в парламентському дискурсі, від захисту інтересів виборців без стратифікації їх мети. Адже в парламентському дискурсі діє принцип переміщення від рівня

індивідуального контакту до більш високого рівня складних соціальних відносин. На такому рівні депутатське (кандидатське) мовлення політичного, релігійного, етнічного тощо змісту, що має конкретного адресата, може одержати непередбачуваний результат. Обумовлено це певною залежністю: чим більша аудиторія, тим сильніші розбіжності в освітньому, фаховому, культурному рівні електорату, тим, відповідно, менше шансів у депутата (кандидата) бути почутим і зрозумілим усіма. Через це парламентський дискурс має структуруватися за такими компонентами, які Г. Дилигенський розглядає у співвідношенні когнітивної і афективної засад у парламентському дискурсі [12]. Він визначає кількість факторних складових, що складають змістово-формалізовані ознаки парламентського дискурсу. Ці ознаки зводяться до тлумачення типології політичних систем, принципів, що регулюють соціально-політичні, соціально-економічні відносини, стосунки між особистістю і суспільством, рівня стабільності макроекономічної і соціально-економічної ситуації. Проте на цьому тлі впадає в око найвразливіша ознака парламентського дискурсу, що впливає з кризи ідентичності. Ця проблема широко висвітлюється в сучасній науковій літературі [13].

Як слушно зауважує М. Розумний, значно наочніше і яскравіше ця криза „схоплюється” на рівні масової комунікації – „маніпулятор апелює до соціальної пам’яті і соціальної уваги... часте застосування подібних технологій (а ними супроводжується практично кожна загальнонаціональна виборча кампанія) призводить до виснаження емоційно-психологічного ґрунту спільноти, на якому збирають одноразовий електоральний урожай...” [14]. Саме через це виникає потреба у комунікативному збагаченні парламентського дискурсу задля посилення так званої корпоративної функції (К. Серажим) [15]. Ця функція реалізується завдяки тому, що спеціальна мова зазвичай незрозуміла для невтаємничених, оскільки передбачена для „внутрішнього використання”, для об’єднання своїх та вилучення „інших”. Однак, оскільки мовна політика функціонує не тільки у колі політиків, але потрапляє й до каналів масової комунікації, то вона неминуче позбавляється ознак лексично закритих понять – політичних термінів.

Для зміцнення парламентського дискурсу в частині його електоральної спрямованості така тенденція конче важлива: популяризація законодавчої бази через ініціативи соціальних перетворень виводить парламентський дискурс від неефективної констатації до статусу електоральних очікувань. Природно, що в парламентському дискурсі завжди існує комбінаторність констатацій і пропозицій. Інша особливість полягає у неодмінній її езотеричності, оскільки парламентар завжди залежить не лише від обставин, котрі корелюють його передвиборчі та

депутатські намагання виконати „накази виборців” [14] – сам представницький, а головне колегіальний характер єдиного законодавчого органу моделює парламентський дискурс як процес перманентних стереотипних сполучень. Такого висновку доходять дослідники явища семантичної сатирації – повної або часткової втрати словом свого значення в результаті багаторазового вживання. Фахівці визначають понад 200 слів і словосполучень, що складають усталений шар штампованих, стереотипних одиниць вітчизняного парламентського дискурсу [16]. І ця тенденція безумовно зростатиме у разі ігнорування вже зазначеної категорії у класифікації депутатських мотивацій за Г. Герцогом в частині професіоналізації.

Ми повертаємося до неї з усвідомленням необхідності визначення кореляції між змістовими ознаками парламентського дискурсу і професійною підготовкою народних депутатів. Екстраполяція думки Л. Кравчука, котрий зазначав, що „в парламенті відшукається чимало людей, що не мають достатнього політичного чи господарського досвіду, не мають відповідних юридичних чи економічних знань” [17] на можливі оцінки якості парламентського дискурсу актуалізує принаймні дві проблеми визначення складових такої якості. Перша полягає в структуризації парламентської організаційної комунікації. Власне, питання організації роботи Верховної Ради України – це, передовсім, забезпечення законотворчої функції парламентарів – саме в процесі підготовки законопроектів, їх проходження у профільних комітетах, схвалення і відхилення, зняття з обговорення, внесення поправок тощо відбувається реалізація конституційних критеріїв законотворчості:

- відображення в законопроекті конституційних ідей і принципів;
- точне використання конституційних понять і термінів;
- дотримання закріпленої Конституцією процедури прийняття законів і набрання ними чинності;
- кореляція змісту норм Конституції і норм закону, що проектується [18].

Друга проблема визначення складової якості парламентського дискурсу полягає, власне, у формах його артикуляції, яка пов'язана з матеріалізацією регламентної процедури і складає зміст парламентських дебатів. Можна вважати цей процес входженням парламентського дискурсу до комунікативних каналів публічної політики. У цьому плані визначена Ю. Рождественським криптографічність тексту, яка, на його думку, полягає у тому, що „система не повинна давати абонентові ту інформацію, якою він не має права володіти” [19], залишається за лаштунками робочого процесу, коли право влади на монопольну інформацію обмежується законом, який визначає види такої інформації.

Ілюстрація зазначеної тези прикладами закритих пленарних засідань Верховної Ради України не може бути вичерпною з огляду на те, що

формування комунікативних ознак парламентського дискурсу виходить за будь-які формально обмежувальні паркани політичної комунікації, оскільки факт відсутності інформації при наявності її суб'єкта також означатиме інформацію, причому значно більш промовисту, аніж її втаємничене джерело. Власне, еволюція змісту парламентського дискурсу безпосередньо залежить від процесу формування фреймів парламентського дискурсу. В політичній комунікації фрейм розуміється як структура даних чи „концептуальна структура”, що застосовується для декларативного процедурного представлення стереотипних ситуацій (М. Мінський) [20]. Водночас для фрейму характерна енциклопедичність, наявність в його структурі максимальних відомостей про предмет обговорення.

„Фрейми – одиниці, організовані навколо певного концепта. На відміну від звичайного набору асоціацій ці одиниці містять основну типову і потенційно можливу інформацію, асоційовану з тим чи іншим концептом”, – зазначає Т. Дейк [21]. Екстраполяція цієї думки на характер парламентського дискурсу вбачається виправданою не лише з точки зору конкретизації регламентних процедур на ґрунт реальної парламентської практики. Факти фреймівських технологій на кшталт нештатних, проте звичних подій навколо парламентської трибуни дозволяють зробити висновок, що вироблення фреймів для сесійної зали є важливою частиною теорії і практики парламентського дискурсу. У нашому випадку фреймове уявлення депутатського корпусу і парламентської практики зокрема формується із вербальних і невербальних складових.

Перша ознака є домінуючою в парламентському дискурсі через низку факторів, що складають основу для автентичності поширення каналами офіційної комунікації. Проте наступним етапом поширення вербального фрейма є його контамінація, себто співставлення змісту з усталеними схемами-образами комунікатора – публічна промова депутата, зафіксована засобами комунікації, може бути предметом коментування, інтерпретації, а за певних умов – перекручення і навіть фальсифікації. Водночас учасники парламентського дискурсу не можуть не враховувати результативність зворотного зв'язку – неодмінного елемента системи комунікації. В такому випадку утворюється коло взаємопоглинаючих тез, які можна вважати елементами парламентських дебатів.

Проте будь-які дебати на вербальних носіях перманентно шукатимуть невербальної підтримки – паралексичні прийоми диспуту (міміка, жести, нетолерантна поведінка методами фізичних рухів тощо) є вкрай ефективними інструментами впливу на аудиторію. Їхня результативність залежить від багатьох чинників, хоча треба віддати належне слухним спостереженням щодо їх комічного субфрема (М. Желтухіна) [22]. І в таких випадках викликає комічну реакцію власне внутрішня

невідповідність складових фрейма – в ситуації з конфліктами в сесійній залі впадає в око невідповідність образу депутата як народного обранця тому, що цьому часто сприятиме власне невербальна репрезентація як не співвідносна з діями народного обранця в конкретній ситуації.

Багато в чому особливості такого ряду фреймів випливають з природи парламентського популізму, який проявляє себе, з одного боку, як політична риторика, а з іншого – як стратегія влади. Проте, незважаючи на певний революційний пафос, популізм сам по собі не здатний трансформуватися в політичну стратегію саме через те, що популістські декларації зазвичай обходять мовчанням способи реалізації декларованих намірів. Сприйняття парламентського дискурсу на популістських засадах переважає в умовах ще незміцнілих структур народовладдя. Нездатність мас відрізнити демагогічні гасла від реалістичних пропозицій, готовність до сприйняття харизматичності з одночасним цькуванням опонентів предмета обожнювання є ознакою невисокої політичної культури громадян, яка активно експлуатується депутатами, схильними до таких електоральних ін'єкцій. Проте небезпека популізму для самого політика, котрий віддає перевагу подібній стратегії, полягає в тому, що, висунувши низку популярних гасел, він швидко стає їх заручником, і будь-яка спроба корегування або зміни курсу сприймаються електоратом як зрада народних інтересів. Саме тому відбувається так зване післявиборче корегування парламентського дискурсу в бік поміркованості. Якщо взяти до уваги спостереження О. Яроша про схильність різних політичних сил здійснювати виборчу кампанію під гаслами взаємних обвинувачень у популізмі, стає переконливішою вже зазначена теза про виснаження ресурсу якісного, а головне – результативного оновлення парламентського дискурсу [23].

Пошук компенсаційних категорій відбувається переважно у сфері емоційності дискурсу. Ця обставина чимало залежить від риторичних якостей комунікатора. При цьому важливо взяти до уваги, що парламентський дискурс – це багато в чому оцінювальне явище. Воно виявляється у тому, як депутатами оцінюється суспільно-політична ситуація в країні чи за її межами: оцінка окремих політичних, соціальних, економічних, культурних подій тощо. Оціночність, так само, як і емоційність, входять до арсеналу депутатських методів впливу і, зрештою, мають сприяти виконанню ним своїх повноважень. Водночас важливо розрізняти почуття, котрі режисуються заздалегідь, і почуття, що є продуктом конкретної ситуації, котра виникає в сесійній залі. При цьому важливо розуміти, що відносини між політиками і виборцями базуються на дихотомії: раціональність (правляча еліта) і емоційність (електорат). Тому вміння депутата перейти у площину експресивності є ознакою його професіоналізму, оскільки, як свідчить парламентська практика багатьох країн, емоційному переконанню належить вагоме місце

в політиці.

Важливо врахувати й те, що емоційність і раціональність взаємообумовлені в парламентському дискурсі. В залежності від предмета обговорення, мети політик-адресат активізує той або інший вид оцінювання: емоційний чи раціональний. Аналізуючи співвідношення позитивного і негативного в системі оцінювання, варто зазначити, що негативна оцінка має вищий коефіцієнт частотності, що пояснюється, передусім, пріоритетністю конструктивної критики, яка у масовій свідомості часто ототожнюється з упередженою налаштованістю: поправки до законопроекту чи заклики відхилити його, заяви депутатів особисто чи від імені депутатських об'єднань не голосувати за конкретний закон перебувають на різних рівнях комунікації дискурсу, але при підміні (часто підсвідомій) родових понять видовими можуть бути інтерпретовані однозначно на користь вражень про домінування негативної оцінки.

При цьому важливо звернути увагу й на таку ознаку дискурсу, як періодичність, себто повторення тих самих одиниць системи на повному фіксованому комунікативному проміжку в часі і просторі. Сприйняття періодичності відбувається часто за законами аналогії (І. Гальперін) [24]. Багато в чому саме через це складові парламентського дискурсу (доповіді, виступи, обговорення, запитання, відповіді, заяви тощо) інформаційно структуровані доволі умовно, і в частині їх змістового аналізу мають взаємопоглинаючий вплив, себто вони переважно аналогічні за фреймовою структурою. Така ситуація є типовою для парламентського дискурсу. До того ж вона посилюється дією закону інформаційної насиченості. Сутність його полягає у співвідношенні релевантної (основної) і нерелевантної (супутньої) інформації. Пропорційне співвідношення цих видів інформації значною мірою забезпечує повноту джерела. При розгляді такого співвідношення важливо утримуватися від спрощеного розуміння комунікативних ознак власне нерелевантної (допоміжної) інформації, усвідомлюючи, що використання звичних для політичного мовлення штампів і стереотипних словосполучень насправді не є елементами релевантності. Проте це не означатиме, що вони, відповідно, є носіями нерелевантної інформації.

Напруга дискурсу через його непрофесійну артикуляцію актуалізує проблему використання депутатами тих структурних елементів мови, які не належать до активів політичної риторики і навіть часом до нормативної парламентської лексики. Отже, під релевантністю слід розуміти систему аргументації, що безпосередньо стосується предмету дискурсу, під допоміжною – те, що супроводжуватиме головну думку – образи, асоціативність, аналогії тощо. В цьому контексті вбачається доречною характеристика політичного дискурсу, що її подає К. Серажим, стосовно інформаційних особливостей дискурсу власне політичного, а саме:

Юрій Ганжуров

- наявність спеціально обумовленої функціональної політичної лексики;
- значне оновлення політичного словника;
- метафоризація політичної мови;
- деспеціалізація термінів;
- тенденція до стандартизації дискурсу [25].

У зв'язку з цим парламентський дискурс в системі політичної комунікації дедалі помітніше впливає як на основні інформаційно-організаційні чинники розвитку політичної системи, так і на зміст електоральної свідомості і, відповідно, позицій громадян в період виборчих кампаній. При цьому стає зрозумілою потреба у вдосконаленні організаційного забезпечення парламентського дискурсу, передусім на законодавчому рівні – зміни до Регламенту Верховної Ради України виходять на порядок денний і мають передбачати демократизацію процедур законодавчої роботи з урахуванням настійної потреби підвищення відкритості й публічності діяльності парламенту, зміцнення комунікативних зв'язків з іншими гілками державної влади, зокрема виконавчої (Н. Ганжа) [26].

Отже, парламентський дискурс за чіткими ознаками суб'єктності, типологічних особливостей, інформаційними класифікаторами становить усталену в плані дослідження історії парламентаризму категорію та динамічну складову законодавчого процесу в структурі політичної комунікації.

Література:

1. **Шишкіна М. Ю.** Паблік рилейшинз в системе социального управления. – СПб: Из-во С.-Петербургского университета, 1999. – С. 74 - 75.
2. Див.: **Кривонос А. Д.** PR-текст в системе публичных коммуникаций. – СПб: „Петербургское востоковедение”, 2002. – С. 15.
3. **Почепцов Г. Г.** Теория коммуникации. – М.: Из-во „Ваклер”, 2001. – С. 12.
4. **Нагорна Л.** Політична мова і мовна політика. – К.: Світогляд, 2005. – С.72.
5. **Гавра Д. П.** Публичная сфера: культурная и политическая традиция // PR-диалог. – 2000. – №3(8). – С. 14.
6. **Хабермас Ю.** Демократия. Разум. Нравственность: Московские лекции и интервью. – М.: Из. центр „ACADEMIA”, 1995. – С. 75 - 76.
7. **Стриженко А. А.** Язык и идеологическая война. – Иркутск: Из-во Иркутск. ун-та, 1988. – С. 147.
8. **Желтухина М. Р.** Комическое в политическом дискурсе конца XX века. – М.: Из-во ВФ МУПК, 2000. – С. 28 - 29.

9. **Фінклер Ю.** Мас-медіа та влада: технологія взаємин. – Львів: Аз-Арт, 2003. – С. 63.
10. **Михальченко Н.** Украинское общество: трансформация, модернизация или лимитроф Европы? – К.: Ін-тут соціології НАНУ, 2001. – С. 107.
11. Див.: **Желтухина М. Р.** Тропологическая суггестивность мас-медиального дискурса: о проблеме речевого воздействия тропов в языке СМИ. – М.: Из-во ВФ МУПК, 2003. – С. 161.
12. **Дилигенский Г. Г.** Социально-политическая психология. – М.: Новая школа. – 1996. – С. 156.
13. Див.: **Тарасенко В. І., Іваненко О. О.** Проблема соціальної ідентифікації українського суспільства (соціотехнологічна парадигма). – К.: Ін-тут соціології НАН України, 2004. – 576 с.
14. **Розумний М.** Український персоналізм як фактор політичної культури // Політичний менеджмент. – №3, 2005. – С. 97 - 98.
15. **Серажим К.** Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / За ред. В. Різуна. – К.: Нац. ун-тет. ім. Т. Шевченка, 2002. – С. 268 - 269.
16. Див.: Довідник депутата / Упор. М. Ф. Верменчук, Л. П. Павлова. – К.: Парламентське вид-во, 2000. – С. 383 - 390.
17. **Кравчук Л. М.** Маємо те, що маємо. Спогади та роздуми. – К.: „Століття”, 2002. – С. 392.
18. Законотворчість: Конституційні засади законотворчої діяльності / Ред. кол.: О. В. Богачова, В. О. Зайчук (голова), О. Л. Копиленко, С. В. Шевчук. – К.: Ін-тут законодавства Верховної Ради України, 2005. – С. 5.
19. **Рождественский Ю. В.** Языковая практика и теория языка. – М.: МГУ, 1974. – С. 594.
20. **Минский М.** Фреймы для представления знаний. – М.: Энергия, 1979. – С. 31.
21. **Дейк Т. А.** Язык. Познание. Коммуникация. – М.: Прогресс, 1989. – С. 16.
22. **Желтухина М. Р.** Комическое в политическом дискурсе конца XX века. – С. 12.
23. **Ярош О.** Політичний популізм: теорія та практика передвиборчого „флірту” // Вибори 2002: погляд молодих: зб. статей. Вип. 5. – К.: „Молодіжна альтернатива”, 2002. – С. 24.
24. **Гальперин И. Р.** Информативность единиц языка. – М.: Высш. школа, 1974. – С. 32 - 39.
25. **Серажим К.** Зазначена праця. – С. 261.
26. **Ганжа Н. В.** Реалізація функцій регламенту Верховної Ради України: теоретичні проблеми // Вісник Запорізьк. держ. ун-ту. - № 2, 2005. – С. 54.